

Estefanía Crespo
Anna Ciraso
Xavier Úcar

La memòria de la comunitat: la línia cronològica. Una tècnica per a l'avaluació participativa d'accions comunitàries

Resum

En aquest article es presenta la “línia cronològica”, una de les tècniques utilitzades per avaluar participativament l'evolució i l'impacte de les accions comunitàries desenvolupades en tres territoris de la geografia catalana. Es tracta d'una tècnica inspirada en una experiència relacionada per Tremblay i Gutberlet (2010) i adaptada als requeriments de la investigació que duem a terme. Aquest treball recull el procés, els resultats i les conclusions extretes de l'adaptació i l'aplicació d'aquesta tècnica en una de les comunitats implicades en l'avaluació participativa.

Paraules clau

Accions comunitàries, Avaluació apoderadora, Avaluació participativa, Metodologia, Tècnica

La memoria de la comunidad: la línea cronológica. Una técnica para la evaluación participativa de acciones comunitarias

En este artículo se presenta la “línea cronológica”, una de las técnicas utilizadas para evaluar participativamente la evolución y el impacto de las acciones comunitarias desarrolladas en tres territorios de la geografía catalana. Se trata de una técnica inspirada en una experiencia relacionada por Tremblay y Gutberlet (2010) y adaptada a los requerimientos de la investigación que estamos llevando a cabo. Este trabajo recoge el proceso, los resultados y las conclusiones extraídas de la adaptación y la aplicación de dicha técnica en una de las comunidades implicadas en la evaluación participativa.

Palabras clave

Acciones comunitarias, Evaluación empoderadora, Evaluación participativa, Metodología, Técnica

Memory of the community: The timeline. A technique for a participatory assessment of community actions.

This article explains that “the timeline” is one of the most used techniques for a participatory assessment about the evolution and the impact of community actions developed in three different areas of Catalunya. This technique is based on an experience written by Tremblay and Gutberlet (2010) and adapted to the requirements of our investigation. This article talks about the process, the results and the conclusion resulting from the adaptation process and the implementation of that technique in one of the communities involved in participatory assessment.

Keywords

Community actions, Empowerment assessment, Participatory assessment, Methodology, Technique

Com citar aquest article:

Crespo, E.; Ciraso, E.; Úcar, X. (2012). “La memòria de la comunitat: la línia cronològica. Una tècnica per a l'avaluació participativa d'accions comunitàries”. *Educació social. Revista d'Intervenció Socioeducativa*, 51, p.121 - p.132

■ Introducció

Hi ha una llarga tradició d'accions comunitàries a Catalunya però no es co-neixen amb exactitud ni quins han estat els resultats d'aquestes accions ni l'impacte que han produït en les diferents comunitats i territoris en què s'han desenvolupat.

El 1996 es van posar en marxa els primers Plans de Desenvolupament Comunitari (PDC) a Catalunya (Dpt. de Governació i AA. PP., 2009) a partir de la col·laboració entre la Generalitat, les administracions locals i les entitats i associacions de cada territori. Des de llavors, aquests plans s'han iniciat amb un diagnòstic de les necessitats i fortaleces de la comunitat que proveeix la base per decidir quines activitats i projectes concrets cal implementar en cada territori. Durant més de 15 anys aquests PDC s'han estat desenvolupant a tot el llarg de la geografia catalana. Els tècnics comunitaris, responsables de cada PDC, han estat els encarregats de realitzar l'avaluació de les activitats i projectes que s'hi emmarquen a través d'una memòria anual.

Posar en marxa processos d'avaluació participativa

A finals de 2008, la Direcció General d'Acció Comunitària de la Generalitat de Catalunya va encarregar a un equip d'investigadors de la Universitat Autònoma de Barcelona la revisió del procés i els mecanismes d'avaluació dels PDC. La proposta d'aquest equip va ser la de posar en marxa processos d'avaluació participativa, que impliquessin en la valoració dels PDC les mateixes persones que els estaven desenvolupant, que hi participaven o que, finalment, es podien veure afectades pels seus resultats.

En la nostra proposta, els protagonistes de l'avaluació havien de ser els membres de les associacions i entitats locals, els diferents tècnics implicats (de la Generalitat, de l'Ajuntament, de les entitats), els polítics responsables, i, també, finalment, la mateixa ciutadania. Per descomptat, aquests processos d'avaluació participativa havien de ser acompanyats i facilitats per tècnics en avaluació. Avaluar participativament vol dir, en síntesi, que els experts i les persones de la comunitat treballen de manera simètrica i col·laborativa en el disseny i execució de l'avaluació dels projectes que s'estan desenvolupant en aquella comunitat.

La justificació de la proposta era clara. Entenem que la participació de les persones d'una comunitat, en els processos d'avaluació de les accions comunitàries, pot generar una sèrie d'aprenentatges que contribueixen a l'apoderament de les persones i de la pròpia comunitat. Pensem, així mateix, que facilita que els resultats de l'avaluació siguin significatius per a la comunitat i que puguin ser utilitzats per tal de millorar els projectes comunitaris, que afecten la vida d'aquestes persones (Lennie, 2005; Smits i Champagne, 2008; Plottu i Plottu, 2009).

Aquell encàrrec inicial va acabar convertint-se en un projecte de recerca de tres anys de durada (2010-2013) finançat pel Ministeri de Ciència i Innovació en el qual participen la Universitat Autònoma de Barcelona, la Universi-

tat de Barcelona, la Universitat de Girona i el Citilab, una entitat especialitzada en processos d'innovació social tecnològicament mediat.

Aquest projecte de recerca, que estem desenvolupant en l'actualitat, emmarca el treball que ara us presentem. I aquest és, precisament, el contingut del primer punt, una breu presentació del projecte de recerca. A continuació, s'exposen els punts principals del “*timeline*”, la tècnica original de Tremblay i Gutberlet (2010), que hem adaptat per aplicar al nostre projecte. Després de descriure l'aplicació de la tècnica en un dels tres territoris inclosos en el projecte, passem a l'anàlisi dels principals resultats obtinguts. L'article acaba plantejant les lliçons apreses, que poden resultar d'utilitat per a futures aplicacions de la tècnica en altres contextos o amb altres col·lectius.

El context d'aplicació de la línia cronològica (timeline)

Com hem apuntat, la tècnica, l'adaptació i aplicació es descriu al llarg d'aquest article, s'emmarca en un projecte de recerca interuniversitari titulat *L'avaluació participativa d'accions comunitàries com a metodologia d'aprenentatge per a l'apoderament personal i comunitari*¹. Es tracta d'un projecte que vincula tres eixos temàtics: les *accions comunitàries* (físiques i virtuals), l'*avaluació* (participativa), i els processos d'*apoderament* (personal i comunitari). La investigació es planteja dos grans objectius:

- Esbrinar la viabilitat i les problemàtiques derivades dels processos d'avaluació participativa implementats en el marc dels PDC o, en general, de les accions comunitàries, i
- dilucidar de quina manera i en quin grau els aprenentatges adquirits mitjançant la implicació de les persones i les comunitats en els processos d'avaluació participativa contribueixen al seu poderament.

La investigació s'estructura en cinc fases:

- l'elaboració d'un *marc teòric* de referència sobre l'avaluació participativa i l'apoderament personal i comunitari;
- la *selecció de tres territoris* de la geografia catalana interessats i disposats a involucrar-se en un procés d'avaluació participativa focalitzat en els Plans de Desenvolupament Comunitari que estan implementant o en altres accions comunitàries;
- la realització de l'*avaluació participativa* de manera simultània en els tres territoris;
- el disseny i l'aplicació d'instruments i tècniques per *recollir informació sobre els aprenentatges realitzats per les persones* participants en el procés d'avaluació participativa; i
- l'elaboració de l'informe de resultats en termes d'*indicadors d'apoderament* personal i comunitari.

En l'actualitat estem en la tercera fase –segon any del projecte– que consisteix en l'avaluació participativa dels PDC o d'alguna de les seves accions, projectes o línies d'actuació. En cada cas, aquelles que les mateixes comunitats han escollit avaluar². L'avaluació participativa es focalitza sobre quatre grans dimensions:

- el *context* en què es realitzen les accions comunitàries o el PDC;
- l'*evolució* que han experimentat aquestes accions o PDC al llarg de la història;
- el seu *funcionament* actual; i
- els *resultats* obtinguts o els canvis viscuts per la comunitat arran de la seva implementació.

Per facilitar i fomentar la participació i la presa de decisions, els especialistes en avaluació que configurem l'equip de recerca hem anat dissenyant una sèrie de tècniques que constitueixen el cos metodològic de l'avaluació participativa. La que presentem en els següents punts és la tècnica utilitzada per avaluar l'evolució històrica del PDC o les accions comunitàries i el seu impacte en la vida de la comunitat.

Antecedents i adaptació de la tècnica per aplicar-la en el marc de l'avaluació participativa

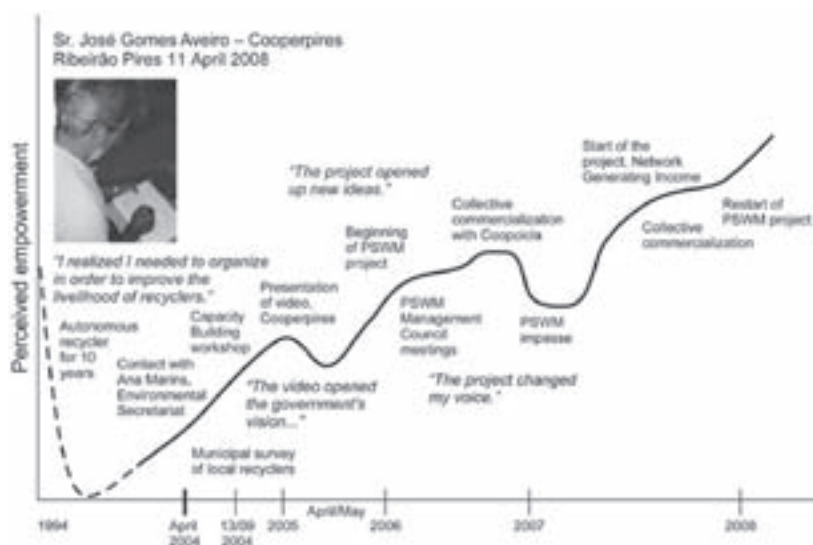
Per avaluar amb la comunitat l'evolució de les accions comunitàries ens inspirem en la tècnica que Tremblay i Gutberlet (2010) denominen *timeline*. Es tracta d'una tècnica que els autors van utilitzar en un estudi sobre l'apoderament i el lideratge realitzat en el marc del projecte *Participatory Sustainable Waste Management*, una iniciativa que s'estava duent a terme al Brasil amb les cooperatives de reciclatge. L'objectiu que perseguïen els autors amb la *timeline* era que les persones identifiquessin, d'entre els fets viscuts en el marc del projecte en què participaven, aquells que havien afavorit o dificultat el seu propi desenvolupament i apoderament.

Tremblay i Gutberlet (2010) van aplicar aquesta tècnica com a complement d'una sèrie d'entrevistes que van fer en profunditat a set dels líders de les cooperatives de reciclatge que participaven en aquest projecte. Durant les entrevistes, els investigadors van demanar a les persones que situessin en un diagrama els esdeveniments que, des de la seva pròpia percepció, els havien fet apoderar. Havien de situar aquells esdeveniments al punt que configuraven dues dimensions variables:

- en l'eix horitzontal, el temps en què es va produir un esdeveniment concret, i
- en l'eix vertical, el grau en què ells consideraven que aquell esdeveniment específic els havia influït.

D'aquesta manera, l'equip d'investigació va poder esbrinar la significació que els implicats atribueixen als diferents esdeveniments recollits en la *time-line*: mobilitzacions col·lectives, successos específics esdevinguts, les polítiques públiques aprovades, etc. Un dels exemples d'ús del *timeline* es pot veure a la figura núm.1.

Figura 1. *Timeline* d'apoderament percebut, Sr. José, Cooperpires



Font: Tremblay i Gutberlet (2010, pàg. 14)

Ens va semblar que aquesta tècnica, adaptada als nostres plantejaments, podia resultar molt útil per avaluar de forma participativa la segona de les dimensions que havíem definit: la de l'evolució del PDC o de les accions comunitàries en cada territori.

Encara que l'enfocament participatiu *bottom-up* de Tremblay i Gutberlet (2010) focalitzat sobre cada persona ens semblava molt interessant, vam adaptar la tècnica perquè es pogués aplicar en una sessió de treball grupal. Preteníem que la tècnica provoqués entre els implicats una discussió sobre la significativitat percebuda pel que fa a cada un dels fets destacats per ells i elles mateixes en l'evolució del PDC.

La metodologia i els resultats de Tremblay i Gutberlet es referien a l'apoderament personal. En el nostre cas, però, el que buscàvem era que, el resultat final, més que una suma de perspectives, plasmés la percepció compartida sobre l'evolució de l'acció comunitària en el territori, és a dir, la història comuna i compartida. El producte final d'aquesta tècnica havia de ser un material que permetés visualitzar aquesta memòria col·lectiva. Una memòria que havia de ser col·lectivament negociada i construïda per a cada

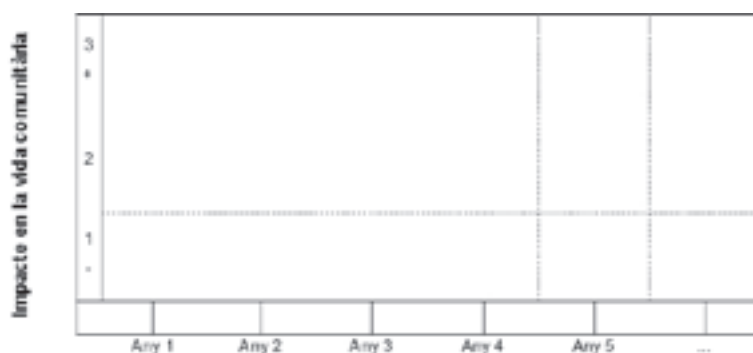
un dels fets que els membres de la comunitat participants consideressin significatius en la història de la mateixa comunitat.

Animats per aquestes idees plantejem els següents objectius específics per al desenvolupament de la *timeline* en la comunitat:

- ubicar en una línia temporal els fets que les persones de la comunitat consideren més destacables en el marc de les accions comunitàries;
- assignar de manera negociada un valor a aquests fets.

D'acord amb aquests objectius, considerem oportú dissenyar un diagrama en el qual, en comptes de registrar el grau d'apoderament percebut, com van fer Tremblay i Gutberlet (2010), l'eix horitzontal constituís la *línia temporal*, i el vertical, el grau de l'*impacte*, dels fets –positius o negatius– en la vida comunitària (de l'1 al 3). A la figura núm. 2 es pot observar aquest diagrama.

Figura 2. Plantilla per a la realització de la *timeline* en subgrups.



Font: elaboració pròpia.

Una altra diferència entre la tècnica adaptada al context de l'avaluació participativa i la de Tremblay i Gutberlet (2010), va ser que restringim l'eix temporal a anys en comptes de donar l'opció als participants d'escollir i/o alternar anys, mesos, setmanes o dies. Això permetria a les persones situar també esdeveniments llunyans en el temps. De tota manera, els membres del grup eren lliures de començar la línia cronològica en l'any que consideressin oportú, sense un inici prefixat per part dels especialistes en l'avaluació.

Dissenyem el desenvolupament de la tècnica en dues fases: en la primera, es divideix el grup en tants subgrups com col·lectius es troben presents i en la segona es posen en comú les seves aportacions.

Allò habitual serà disposar, almenys, de tres col·lectius:

- *polítics* de l'Administració local;
- *tècnics* que intervenen d'una o altra manera en la comunitat (Serveis Socials, entitats, fundacions, etc.); i, per últim,
- *persones de la comunitat*.

Cadascun d'aquests tres grups es pot subdividir, però sempre en funció del nombre de persones amb què s'estigui desenvolupant la tècnica. Per exemple, els grups de polítics i tècnics es poden subdividir en funció d'àrees, temàtiques o departaments, mentre que els dels membres de la comunitat es poden redistribuir en funció, també per exemple, de l'edat, de la pertinença o no a alguna associació o, finalment, segons les temàtiques d'aquestes associacions. La separació inicial dels grups, a la primera part de la dinàmica del *timeline*, obeeix a la pretensió que la selecció dels fets considerats significatius, en l'evolució de les accions comunitàries, no es trobi condicionada per les visions respectives de cada col·lectiu. Tres o quatre grups de cinc o sis persones seria, probablement, el nombre més apropiat de persones per desenvolupar d'una manera fluïda la tècnica del *timeline*.

La reunificació dels subgrups, a la segona part de la dinàmica, pretén facilitar l'intercanvi de perspectives i coneixements sobre el desenvolupament de l'acció comunitària en el territori, i enriquir les visions d'uns i altres sobre la història de la comunitat.

En la primera fase de la dinàmica es reparteixen uns fulls DIN-A4 en què hi ha representat el digrama presentat a la figura núm. 2. A continuació, es demana als participants de cada subgrup que seleccionin fets destacables de la història de les accions comunitàries –un per cada any destacat i excepcionalment dos–, i els assignin un valor d'impacte. Un cop acordat, han de situar-los, segons el valor d'impacte assignat en cada cas, en els eixos del digrama. S'especifica que cada grup pot decidir de manera autònoma l'any en què s'ubica el primer fet destacable. No cal tampoc que hi figurin tots els anys de manera consecutiva, sinó només aquells en què es considera que hi va haver algun fet remarcable, sigui positiu o negatiu. Es preveu que aquesta primera fase duri aproximadament uns 20 minuts.

En la segona fase, que es pot estendre de 30 a 60 minuts, en funció del desenvolupament de la discussió, es treballa en gran grup. La consigna que es dona als participants és la d'ubicar, en els eixos del paper de la paret –una reproducció més gran del digrama repartit als grups– els fets destacats per cada subgrup. I la de justificar i explicar, alhora, els arguments que fonamenten la selecció que han realitzat d'esdeveniments remarcables. És llavors quan es produeixen les coincidències i diferències en els fets destacats i en el grau d'impacte que cada un dels grups els assigna. És també en aquest mateix moment quan es genera la discussió i la negociació que acabarà configu-

rant la línia cronològica (*timeline*) que descriu i caracteritza l'evolució de les accions comunitàries de la comunitat. El que hem denominat la “memòria col·lectiva de la comunitat”.

Aplicació de la tècnica de la línia cronològica (*timeline*) en el territori: La memòria històrica de les accions comunitàries de Badia del Vallès

En tot procés que impliqui persones hi ha una infinitat de variables que no es poden controlar, de manera que els dinamitzadors hem d'estar sempre preparats i disposats per adequar el guió que prèviament hem dissenyat a les imprevisibilitats de la realitat. Com deien els primers teòrics de la planificació: *“no hi ha pla de batalla que resisteixi la primera trobada amb l'enemic”*.

Una de les variables que amb més freqüència ens exigeix canvis és el nombre de persones que assisteixen a les dinàmiques de treball planificades

Una de les variables que amb més freqüència ens exigeix canvis és el nombre de persones que assisteixen a les dinàmiques de treball planificades. En el nostre cas, a la reunió inicialment convocada, van assistir 12 persones de dos col·lectius: un grup de tècniques (de l'Ajuntament, de la Generalitat i de la Fundació Pere Tarrés) i un grup de gent gran: gairebé la totalitat, dones. Optem per realitzar la sessió tal com estava previst i buscar, posteriorment, la manera de recollir la visió d'altres col·lectius per a poder contrastar i enriquir la línia cronològica elaborada en aquesta primera aplicació de la tècnica³.

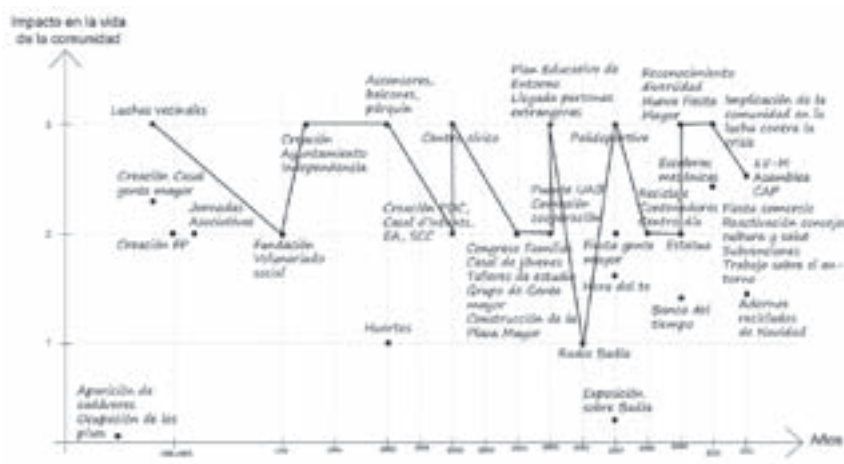
Aquesta sessió es va desenvolupar de la següent manera. Vàrem dividir el gran grup en dos subgrups segons el col·lectiu representat i vàrem demanar als seus membres que situessin, en el diagrama DIN-A4 que els havíem lliurat, les accions comunitàries que consideressin més significatives en la història de la seva comunitat. Després de 40 minuts de discussió, més acompanyada pels especialistes en avaluació en el cas de la gent gran que en el de les tècniques, vàrem demanar a les participants que compartissin les aportacions consensuades en cada un dels subgrups. Tècniques i gent gran van intercanviar les seves experiències i opinions sobre el territori mentre un dels especialistes anava anotant, en una reproducció ampliada del diagrama a la paret, els fets destacats per cada grup en els anys escollits com a més significatius.

De seguida, ens vam adonar que la posada en comú de la informació elaborada per cada un dels grups, no ens permetia destacar, d'entre tots els esdeveniments esmentats, un únic esdeveniment per any. Això ens va portar a sol·licitar al grup que decidís conjuntament quin era el succés més significatiu de cada un dels anys seleccionats amb independència del nivell d'impacte que li haguessin adjudicat. D'aquesta manera vam poder unir, mitjançant una línia contínua, els fets més significatius de cada any, quedant així dibuixada la línia cronològica de l'evolució de l'acció comunitària en el territori.

Anàlisi dels resultats obtinguts de l'aplicació de la línia cronològica (*timeline*)

A la figura núm. 3 es pot observar la línia cronològica resultant de la sessió d'avaluació participativa realitzada amb el grup de tècniques de les administracions locals i entitats i amb el grup de gent gran.

Figura 3. Resultat de l'aplicació de la línia cronològica a Badia del Vallès.



Font: elaboració pròpia.

De la imatge es desprèn que l'evolució de l'acció comunitària en el territori que ens ocupa ha estat relativament variable al llarg de la història. El diagrama presenta punts àlgids i períodes d'estabilitat tant pel que fa a l'impacte percebut en relació amb les accions comunitàries com pel que fa a la quantitat de fets destacats per les persones participants. Això s'explica, des del nostre punt de vista, per dues raons estretament vinculades:

- perquè el coneixement i la vivència del territori és substancialment diferent per a les integrants de cada subgrup i
- perquè la concepció del terme “accions comunitàries” divergeix d'un col·lectiu a l'altre.

I és que, mentre la gent gran ha viscut al territori des que es van erigir els primers edificis i ha lluitat perquè tots els veïns tinguin, a dia d'avui, una vida digna (serveis, escoles, places, pàrquings, transport, zones verdes, etc.), les tècniques participants en la dinàmica són dones joves i titulades que, tot i no viure en el territori, han anat arribant en els últims anys per qüestions de treball. Per aquest motiu el concepte d'“accions comunitàries” i, per tant, les aportacions de cada subgrup, difereixen tant en el contingut com en la forma.

Les tècniques van fer una major referència als plans, programes i projectes implementats a partir de l'any 2000 –per això, d'ara endavant, el nombre de fets augmentarà considerablement–, mentre que les persones grans van incidir més en les lluites veïnals dels anys 70 i 80, en l'arribada del transport públic a la ciutat i en la construcció de l'Ajuntament, les places públiques i el pàrquing de l'avinguda principal.

La línia cronològica de les accions comunitàries de Badia del Vallès, elaborada per les persones participants en la dinàmica, mostra que van atribuir a les accions comunitàries seleccionades per la seva significativitat, un nivell d'impacte que oscil·la entre mitjà i alt. D'aquí és possible inferir que es tracta d'un territori en constant activitat en pro de la millora de la qualitat de vida de les persones de la comunitat. Un territori que actualment segueix sent, de la mateixa manera que ho ha estat tot el llarg de la seva curta història, un camp molt fèrtil pel que fa al desenvolupament i l'impuls d'accions comunitàries. Una línia cronològica que mostra, finalment, que el PDC i les accions comunitàries, sigui en forma de lluites i reivindicacions socials, projectes d'acompanyament, educació, cultura, ajuda i solidaritat, entre molts altres, formen part de la manera de ser i de viure de la comunitat.

Conclusions i aprenentatge de l'adaptació i aplicació de la línia cronològica

Sempre és difícil expressar en paraules allò que s'ha sentit a la pell, i resulta evident que no és el mateix participar en una acció comunitària que relatar, sigui de viva veu o per escrit. Ens sembla, però, que pot ser útil acabar amb algunes de les lliçons que hem tingut el privilegi d'aprendre al llarg del procés d'adaptació i aplicació de la tècnica que hem traduït com *línia cronològica (timeline)*. Aquestes són algunes de les lliçons:

- La línia cronològica és una tècnica d'aplicació fàcil i molt adaptable a diferents contextos i a diferents edats i col·lectius.
- Es pot utilitzar tant al principi com al final de qualsevol procés comunitari. Sigui per fer una avaluació inicial diagnòstica que requereixi mirar cap al passat, sigui per fer una avaluació final o diferida que permeti a les persones valorar els aprenentatges adquirits al llarg del procés.
- És una tècnica que pot ser aplicada tant de manera individual –a la manera de Tremblay i Gutberlet (2010)– com en subgrups o en gran grup. Si bé el fet de fer-la individualment fomenta la reflexió i la introspecció, aplicarla en grup facilita, a més, el debat sobre aquestes reflexions i l'intercanvi d'experiències i percepcions sobre una sèrie d'esdeveniments (passats). De tal manera que amplia i enriqueix el coneixement de la comunitat.

- En l'aplicació concreta que vam realitzar va ser una tècnica que va estimular la participació dels membres de la comunitat i va tenir, en general, una acollida molt bona. La percepció de l'equip d'especialistes en avaluació va ser que les persones que van participar en la línia cronològica es van sentir còmodes amb els continguts i amb el mateix desenvolupament de la dinàmica.
- És una tècnica que permet i possibilita la construcció col·lectiva de coneixement comunitari. Es pot dir, en aquest sentit, que té, almenys, dues potencialitats:
 - Pot possibilitar la recuperació o visualització de coneixements particulars que poden tenir els membres de la comunitat sobre fets esdevinguts al llarg de la història (funció de recuperació) (funció de visibilització).
 - Pot possibilitar la sistematització⁴ de coneixements de la comunitat a través dels filtres que suposen els processos de negociació i de contrast de contingut als quals els sotmetran les persones participants en la dinàmica (Funció de sistematització).
- És una tècnica fàcilment multiplicable, és a dir, pot ser desenvolupada i aplicada per persones que no tenen una formació tècnica. I aquest és un dels principals objectius de l'avaluació participativa: proporcionar eines tècniques, fàcils d'usar, que els membres de la comunitat puguin utilitzar per realitzar les seves pròpies avaluacions sense el concurs dels tècnics.
- Aquestes són algunes de les raons per les quals considerem que és una tècnica fàcil de multiplicar:
 - No és estrictament necessari prendre notes de camp per recollir informació, ja que el producte final conté, en ell mateix, les conclusions col·lectives a què s'ha arribat.
 - Es pot explicar amb claredat i precisió les tasques a desenvolupar, en un vocabulari comú, no tècnic.
 - Fins i tot es pot adaptar per tal que la primera fase es desenvolupi de forma virtual.

Estefanía Crespo Herrera
crespo.estefania@gmail.com;

Anna Ciraso Calí
anna.ciraso@uab.cat;

Xavier Úcar Martínez
xavier.ucar@uab.cat

Dpt. de Pedagogia Sistemàtica i Social
Universitat Autònoma de Barcelona

Bibliografia

Departament de Governació i Administracions Públiques (2009), *Plans de Desenvolupament Comunitari. Document marc. Juny de 2008*. Secretaria d'Acció Ciutadana.

Lennie, June. (2005), "An Evaluation Capacity-Building Process for Sustainable Community IT Initiatives. Empowering and Disempowering Impacts." *Evaluation. The International Journal of Theory, Research and Practice*, 11 (4), 390-414

Plottu, Béatrice; Plottu, Eric. (2009), "Approaches to participation in evaluation: some conditions for Implementation". *Evaluation*, 15: 343-359.

Smits, Pernelle A.; Champagne, François; et al. (2010), "A mixed method study of Propensity for Participatory Evaluation" [accepted manuscript]. *Evaluation and Program Panning*.

Trembley, Crystal; Gutberlet, Jutta (2010), "Empowerment through participation: assessing the voices of leaders from recycling cooperatives in São Paulo, Brazil". *Community Development Journal Advance Access*, 19 de Octubre.

-
- 1 Projecte d'I+D+I finançat pel *Ministerio de Ciencia e Innovación*, N° de ref. EDU2010-15122. Altres investigadors que participen en aquest projecte són: E. Gil; P. Heras; A. Llena; H. Núñez; P. Pineda; A. Planas; J. Colobrans; A. Serra; L. Sánchez; P. Soler.
 - 2 Aquestes avaluacions participatives es desenvolupen en tres comunitats: Poblenou (Barcelona), Badia del Vallès, i Sant Narcís i Santa Eugènia (Girona).
 - 3 Hi hagué dos col·lectius que no van assistir a la dinàmica amb els quals ens hagués plagut comptar per tal d'enriquir els resultats de la tècnica: els joves i els polítics. En l'actualitat mirem de repetir la tècnica amb aquests dos col·lectius per separat per tal de intentar, en el futur, contrastar les diferents perspectives.
 - 4 La utilització del terme "sistematització" és deliberada. Les connexions de la *línia cronològica* amb els *processos de sistematització* desenvolupats en els països llatinoamericans des de la dècada dels 70/80 del segle passat són evidents.
-